

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

DH ./ riksåklagaren ang. ohörsamhet mot ordningsmakten

(Svea hovrätts dom den 17 juni 2014 i mål nr B 2656-13)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att inkomma med svarsskrivelse. Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag motsätter mig ändring av hovrättens dom och anser att det inte föreligger skäl att meddela prövningstillstånd.

Bakgrund

Åtalet

DH åtalades för ohörsamhet mot ordningsmakten enligt följande gärningsbeskrivning.

Heilborn har den 28 augusti 2012 som deltagare i folksamling som stört allmän ordning vid Ojnarevägen i Ojnare skogen, Fårösund inom Gotlands kommun, underlåtit att efterkomma för ordningens upprätthållande meddelad befallning och inträngt på område som blivit för sådant ändamål avspärrat, genom att klättra upp i ett träd och inte lämna platsen, till följd att avverkningsarbetet inom området störts.

Tingsrättens dom

DH erkände gärningen men gjorde gällande att den inte innefattar något som är brottsligt.

Åklagaren åberopade viss skriftlig bevisning.

Tingsrätten ogillade åtalet. Tingsrätten fann att DH agerat på ett sätt som innebär att han visat ohörsamhet mot ordningsmakten. I avsaknad av utredning om bl.a. vilken omfattning ett vid den aktuella tidpunkten eventuellt gällande tillstånd hade utgick tingsrätten vid sin bedömning från att den skogsavverkning som pågick den 28 augusti 2012 var olaglig. Enligt tingsrätten hade åklagaren inte lyckats vederlägga DHs uppfattning att bevarandet av skogen och de växter och djur som fanns där var ett viktigt samhällsintresse. Tingsrätten fann vidare att DH agerat i nöd i det att ett viktigt av rättsordningen skyddat intresse varit utsatt för fara och att DH begått sin gärning i syfte att undanröja den faran. Med hänsyn till att det pågick en

olaglig avverkning och till att det kan ha hotat viktiga av rättsordningen skyddade intressen blev tingsrättens slutsats att DHs agerande inte var oförsvarligt. Sammanfattningsvis fann alltså tingsrätten att DHs agerande var betingat av nöd och inte oförsvarligt. Eftersom DH inte kunde straffas för sitt agerande ogillades åtalet.

Hovrättens dom

Åklagaren överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle döma DH för ohörsamhet mot ordningsmakten.

Utöver tidigare åberopad bevisning åberopade såväl åklagaren som DH viss muntlig bevisning.

Hovrätten dömde DH för ohörsamhet mot ordningsmakten till 30 dagsböter.

Hovrätten konstaterade att gärningen i sig var att bedöma som ohörsamhet mot ordningsmakten samt anförde vidare bl.a. följande.

Av 24 kap. 4 § brottsbalken framgår bl.a. att en annars straffbar gärning kan vara fri från straff om gärningsmannen har agerat för att avvärja en fara som hotat ett av rättsordningen skyddat viktigt intresse och gärningen har varit försvarlig.

Bevarandet av skog kan i och för sig vara ett sådant viktigt intresse som skyddas av rättsordningen. När det gäller frågor om naturskydd ankommer det dock i första hand på domstolar och myndigheter på statlig eller kommunal nivå att med tillämpning av gällande lag avgöra vilka områden som ska skyddas, efter avvägningar mellan eventuella motstående enskilda och allmänna intressen. Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2000 s. 302 uttalat att utrymmet för enskilda personer att själva göra en sådan intresseavvägning och till skydd för allmänna intressen handla på ett sätt som hindrar utövningen av enskild rätt måste anses utomordentligt begränsat samt att det under sådana förhållanden endast undantagsvis kan komma i fråga att fria från straffansvar på grund av nöd.

En tillämpning av bestämmelsen om nöd i det nu aktuella fallet förutsätter således att berörd skog vid gärningstillfället var ett av rättsordningen skyddat viktigt intresse.

I domen från den 5 juli 2012 lämnade MÖD tillstånd till täktverksamhet av kalksten och anläggande av transportbarn och serviceväg på aktuell fastighet. Domen, som gällde omedelbart, innehöll inga begränsningar i fråga om hur stora arealer skog som fick avverkas på fastigheten för att ge plats åt de anläggningar som var nödvändiga för täktverksamheten. Områdets värde som naturmiljö hade varit föremål för beaktande vid domstolsprövningen. Följaktligen kan skogen vid gärningstillfället inte anses ha varit ett av rättsordningen viktigt skyddat intresse i den mening som avses i 24 kap. 4 § brottsbalken eftersom MÖD då nyligen hade funnit att intresset av

täktverksamheten på fastigheten vägrade tyngre än intresset av att t.ex. bevara skogen. Alltså förelåg inte någon nödsituation. Det förhållandet att domen sedermera undanröjdes eller att DH och många andra var av den uppfattningen att Nordkalks täktverksamhet är ett allvarligt hot mot den känsliga miljön i området föranleder inte någon annan bedömning.

Polis var på plats för att skapa förutsättningar för att Nordkalk skulle kunna utöva sin rätt att påbörja arbetet i enlighet med MÖD:s då gällande tillståndsdöm. Som ett led i detta befallde polisman DH att klättra ner från tallen och lämna det avspärrade området, vilket han vägrade att göra. Underlåtenheten att följa befallningen har därmed innefattat en kränkning av den ordning och säkerhet som rättsordningen ska garantera (jfr NJA 1989 s. 308). Eftersom det inte förelåg någon nödsituation vid tillfället ska DH dömas för ohörsamhet mot ordningsmakten på sätt som åklagaren påstått.

Hovrätten ansåg inte att omständigheterna var sådana att det förelåg skäl att meddela påföljdseftergift. Hovrätten fann att påföljden skulle bestämmas till 30 dagsböter om 330 kr vardera.

Överklagandet

DH har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen, med ändring av hovrättens dom, ska ogilla åtalet. I andra hand har han yrkat att Högsta domstolen ska meddela påföljdseftergift.

DH har till grund för sitt överklagande anfört bl.a. följande. Åklagaren har inte vederlagt nödinvändningen. I vart fall är omständigheterna sådana att påföljdseftergift ska meddelas. DHs aktivism i Ojnareskogen ledde fram till det förbud (några dagar senare) som innebär att framtiden för Ojnareskogen även i praktiken lever. Det hade inte annars varit fallet. DHs gärning ska förklaras ligga inom det begränsade utrymmet som Högsta domstolen utvecklar vidden av vid sin prövning av målet. I NJA 2000 s. 302 har minoriteten funnit att påföljd i ett DH liknande fall ska efterges. Även i detta fall är det uppenbart oskäligt att döma till påföljd.

DH har som skäl för prövningstillstånd anfört bl.a. följande. Sedan Högsta domstolen i NJA 2000 s. 302 sist hade anledning att pröva en liknande situation har mycket hänt på åsiktsbildningsområdet – främst genom det enorma genomslaget av sociala medier men även genom ett ökat samhällsengagemang där ord leder till aktion och inte sällan till aktivism. Enligt 1 kap. 1 § andra stycket regeringsformen bygger demokrati på fri åsiktsbildning. Denna åsiktsbildning går till på olika sätt från tid till annan. DH menar att åsiktsbildningen ser helt annorlunda ut i dag än år 2000. I NJA 2000 s. 302 har Högsta domstolen uttalat att enskildas rätt att göra en intresseavvägning mellan motstående intressen och hindra utövningen av en (annan) enskilds rätt är utomordentligt begränsat. Eftersom denna intresseavvägning och efterföljande handlande trots allt kan tillåtas såsom

ansvarsbefriande nöd är frågan om hur åsiktsbildningen sker avgörande. Den enskilde bygger ju sin intresseavvägning på sina åsikter och övertygelser. Dessutom besvaras inte frågan om var gränsen för nöd går i 2000 års fall.

Grunderna för min inställning

Skuldfrågan

Straffbestämmelsen om ohörsamhet mot ordningsmakten

Om deltagare i folksamling som stör allmän ordning underlåter att efterkomma för ordningens upprätthållande meddelad befallning eller om en deltagare i en sådan folksamling intränger på område som blivit för sådant ändamål fridlyst eller avspärrat, döms han eller hon, enligt 16 kap. 3 § brottsbalken, för ohörsamhet mot ordningsmakten. Straffskalan är böter eller fängelse i högst sex månader.

Straffbestämmelsen och är subsidiär i förhållande till brott mot 16 kap. 1 § (upplopp) och 16 kap. 2 § (våldsamt upplopp) brottsbalken.

För att fråga ska vara om en ”folksamling” bör – även om det är omöjligt att mer bestämt uppge en gräns – krävas att det är fråga om åtminstone tio personer. En folksamling behöver inte omfatta samtliga personer som samlats på en viss plats. En folksamling kan förekomma inomhus och på platser dit allmänheten inte har tillträde, men då är möjligheterna att störa allmän ordning begränsade (Ulväng m.fl., Brotten mot allmänheten och staten, andra uppl. s. 181; RH 1996:4 och RH 2005:30).

Med att folksamlingen ”stör allmän ordning” avses ett uppträdande som innefattar angrepp på ett ordningsintresse av betydelse för allmänheten eller från någon allmän synpunkt. Med allmänheten menas gemene man eller en obestämd krets av personer. Ett störande av allmän ordning föreligger inte redan genom att en folksamling har uppstått utan det krävs därutöver att den uppträder på ett störande sätt, såsom genom skrån eller hotfulla åtbörder. Någon straffbelagd norm behöver inte ha åsidosatts. Att störa den allmänna ordningen innebär att man stör ett intresse som är skyddat av rättsordningen (se Gösta Westerlund, Ordningsstörande brott, 4 uppl., s. 196; SOU 1044:69 s. 209 och NJA 1989 s. 308).

Westerlund hävdar att den allmänna ordningen kan störas på allmän plats och på enskild plats med möjlighet till insyn från allmän plats, men att det är mer oklart om allmän ordning kan störas på enskild plats utan möjlighet till insyn från allmän plats (Westerlund, a.a. s. 199 samt NJA 1933 s. 99 och NJA 1989 s. 308).

En befallning för att upprätthålla ordningen kan vara t.ex. en skingringsbefallning eller en befallning att vara tyst (se bl.a. NJA 1989 s. 308). Befallningen ska ha meddelats av en behörig person, t.ex. en polisman som har att övervaka ordningen, ordningsvakt, tullpersonal etc. En befallning som meddelas av en privatperson är inte relevant (Ulväng m.fl., a.a. s. 184).

Ansvar kan också följa om deltagare tränger in på område som har blivit för ordningens upprätthållande fridlyst eller avspärrat, t.ex. med rep eller kravallstaket vid demonstrationer, korteger eller liknande. Avspärningar eller fridlysningar som skett i annat syfte än för ordningens upprätthållande eller av en icke behörig person omfattas inte (Ulväng m.fl., a.a. s. 185).

Enligt Westerlund följer av NJA 1989 s. 308 (se nedan) att ett störande av allmän ordning föreligger om en folksamling hindrar eller mera varaktigt stör en normal verksamhet som har godtagits från samhällets synpunkt, även om deltagarna uppträder på ett fredligt sätt. Med beaktande av den grundlagsskyddade rättigheten att demonstrera kan, enligt Westerlund, inte varje störande av trafiken, eller en arbetsplats, vara förbjuden. En intresseavvägning måste göras mellan rätten att demonstrera och rätten att trafiken inte blir störd (Westerlund, a.a. s. 197).

Nöd

Enligt 24 kap. 4 § första stycket brottsbalken utgör en gärning som någon begår i nöd brott endast om den med hänsyn till farans beskaffenhet, den skada som åsamkas annan och omständigheterna i övrigt är oförsvarlig. Av samma paragrafs andra stycke framgår att nöd föreligger när fara hotar liv, hälsa, egendom eller något annat viktigt av rättsordningen skyddat intresse.

Nödbestämmelsen är subsidiär till bestämmelserna om nödvärn osv. i 24 kap. 1-3 §§ brottsbalken. Den handlande behöver inte själv ha varit utsatt för fara för liv, hälsa eller ägodelar. För nödrätt förutsätts inte att situationen uppkommit genom ett brottsligt angrepp. Inte heller krävs att nödsituationen uppkommit genom mänskligt handlande. Lagtexten innefattar inte någon begränsning av nödhandlingens karaktär.

En nödgärning ska vara ägnad att avhjälpa nöden. En i en nödsituation begången gärning som inte kan och som inte heller är avsedd att kunna påverka den uppkomna situationen är oförsvarlig. Den gärning som företas i nöd ska i princip vara påkallad av ett intresse av betydligt större vikt än det som offras genom handlingen samt ska gärningen vara behövlig för att avvärja den fara som hotar (Holmqvist m.fl., Brottsbalkskommentaren 24:4 s. 5 f.).

Det krävs dock inte att nödhandlingen är behövlig i den mening att faran inte kan avvärjas på annat sätt. Även om faran kunnat avvärjas utan nödhandlingen, är denna ansvarsfri, om det skulle ha krävt oproportionerlig ansträngning eller

uppoffring för den handlande att avvärja faran på annat sätt. Tillräckligt är att situationen rimligen motiverade att vederbörande handlande som han eller hon gjorde. De krav som därvid ska ställas på dennes omdöme måste anpassas efter situationen (Brottsbalkskommentaren, 24:4 s. 6).

Som anføres ovan kan en nödsituation föreligga när fara hotar också ”något annat viktigt av rättsordningen skyddat intresse”. Detta innebär att nödrätt kan föreligga för att avvärja fara för allmänna intressen. För att en gärning ska vara fri från ansvar i ett sådant fall bör dock i regel gälla att intresset ska vara av synnerlig vikt (NJA II 1994 s. 438 och Brottsbalkskommentaren, 24:4 s. 3).

I NJA 1982 s. 621 uppkom frågan om en nödsituation förelegat för ett par personer tillhörande en aktionsgrupp som i syfte att skapa politisk opinion mot tilltänkt förvaring i urberget av radioaktivt avfall från kärnkraftsindustrin och i syfte att förhindra framtida förvaring av radioaktivt avfall som provborringar var avsedda att förbereda hindrat ett arbetsfordon från att komma fram till platsen för provborringar genom att sätta sig på en transportväg. Högsta domstolen framhåller att i det moderna industrisamhället utövas i vidsträckt omfattning verksamhet som inrymmer potentiella risker för människors liv och hälsa eller för skada på andra viktiga intressen. Samhällsorganen har att på grundval av en intresseavvägning ta ställning till om eller under vilka förutsättningar sådan verksamhet ska tillåtas och sålunda i vad mån riskerna ska godtas. Det ankommer enligt Högsta domstolen ytterst på statsmakterna att genom lagstiftning eller i annan i grundlagen föreskriven ordning träffa avgöranden i sådana frågor. Högsta domstolen konstaterade att när det gäller kärnkraftens användning för energiförsörjningen har statsmakterna redan fattat beslut som innebär ett principiellt godtagande av de olycksrisker som en förvaring av radioaktivt avfall kan innebära, dvs. de risker som de tilltalade sagt sig vilja avvärja. De åtalade gärningarna kunde därför inte föranleda straffrihet enligt nödreglerna och de tilltalade dömdes för egenmäktigt förfarande.

I NJA 1989 s. 308 hade en folksamling på drygt 200 personer tagit sig in på en arbetsplats för ett motorvägsbygge i syfte att hindra bygget. Enligt Högsta domstolen hade deltagarna i folksamlingen stört allmän ordning genom att de avsiktligt gjort det omöjligt för vägverket att slutföra arbetet på motorvägsbygget, vilket vägverket hade rätt till. Deltagare i folksamlingen, som vägrat att följa uppmaning från polisen att lämna arbetsplatsen, dömdes för ohörsamhet mot ordningsmakten. Att deltagarna i folksamlingen handlat på det angivna sättet därför att de hade uppfattningen att motorvägsbygget innefattade ett allvarligt hot mot den känsliga miljön i området och att de genom sitt handlande ville skapa opinion mot vägbygget innebar, enligt Högsta domstolen, inte att handlandet kunde anses straffritt enligt bestämmelsen i 24 kap. 4 § brottsbalken om nöd.

Nödbestämmelsen ansågs i NJA 2000 s. 302 inte vara tillämplig när två personer kedjat fast sig vid en skogsmaskin för att hindra avverkning på ett skogsområde (egenmäktigt förfarande). Eftersom avverkningen inte var förbjuden vid tidpunkten för gärningen – men blev det två dagar efteråt efter beslut av länsstyrelsen – ansågs av Högsta domstolens majoritet något av rättsordningen skyddat intresse inte vara hotat. Högsta domstolen anförde bl.a. följande.

När det gäller sådana allmänna intressen som naturskydd ankommer det i första hand på myndigheter på statlig eller kommunal nivå att avväga dessa intressen gentemot eventuella motstående enskilda eller allmänna intressen och att med tillämpning av gällande lag vidta erforderliga skyddsåtgärder, vilka i många fall innebär begränsningar i enskild rätt. Utrymmet för enskilda personer att själva göra en sådan intresseavvägning och till skydd för allmänna intressen handla på ett sätt som hindrar utövningen av enskild rätt måste anses utomordentligt begränsat, och det kan, när ett sådant ingripande sker, endast undantagsvis komma i fråga att med tillämpning av 24 kap. 4 § BrB fria från straffansvar på grund av nöd (jfr NJA II 1994 s 438 och Holmqvist m fl, Brottbalkskommentaren s 24:44).

I förevarande fall hade skogsområdets värde som naturmiljö och behovet av eventuella skyddsåtgärder övervägts under lång tid inom LSt:n och berörda kommuner, men något beslut som hindrade avverkning hade d 10 febr 1998 ännu inte fattats. Intresset av att hindra avverkning inom skogsområdet kan därför vid den aktuella tidpunkten ännu inte anses ha varit skyddat av rättsordningen, varför någon sådan nödsituation som avses i 24 kap. 4 § brottbalken inte förelåg.

Högsta domstolen dömde de tilltalade för egenmäktigt förfarande till 30 dagsböter. En ledamot var skiljaktigt och menade, bl.a. med hänvisning till svenska och EG-rättsliga bestämmelser, att bevarandet av skogen fick anses vara ett av rättsordningen skyddat intresse. På grund av att det ankommer på länsstyrelsen eller kommunen att avgöra om området är sådant att det bör skyddas enligt naturvårdslagen bedömdes de tilltalades gärning som oförsvarlig. Med hänsyn till att gärningen bidragit till att förverkliga syftet med naturreservatet (rörande vilket förhandlingar pågick vid tidpunkten för gärningen) ansåg den skiljaktige ledamoten att det enligt 29 kap. 5 § första stycket 8 och 29 kap. 6 § brottbalken var uppenbart oskäligt att döma till påföljd.

NJA 2000 s. 302 har kommenterats av Borgeke som menar att Högsta domstolen borde ha tagit chansen att tillämpa någon annan ansvarsfrihetsgrund än nöd, såsom livets regel, social adekvans eller liknande, eller ha formulerat ytterligare någon om det ansetts behövligt (Borgeke, Juridisk tidskrift, 2000-2001, s. 409-416). Domen har också kommenterats av Asp, enligt vilken det, också med beaktande av straffrättslig systematik och begreppsbildning, synes finnas goda skäl för den uppfattning som det skiljaktiga justitierådet ger uttryck

för ifråga om tillämpningen av bestämmelserna om billighetskäl och påföljdseftergift (Asp, SvJT 2001 s. 903).

Om den handlande missuppfattat verkligheten och trots att han eller hon befunnit sig i en nödsituation, föreligger *putativ nöd* och denne går fri från ansvar för uppsåtligt brott, förutsatt att förhållandena var sådana att gärningen, om gärningsmannen hade uppfattat situationen riktigt, skulle ha varit försvarlig. Kravet på uppsåt är inte uppfyllt, även om misstaget var ousäktligt. Är det fråga om ett oaktsamhetsbrott, kan misstagets eventuella ursäktlighet medföra att vederbörande går fri från ansvar genom att kravet på culpa inte är uppfyllt. Är misstaget däremot ousäktligt, kan ansvar för oaktsamhetsbrott utdömas. Rör misstaget inte faktiska förhållanden, utan den rättsliga regleringen av nödhandlingar, inträder dock inte någon ansvarsfrihet. Den handlande straffas för de brott – uppsåtsbrott eller oaktsamhetsbrott – som han eller hon gjort sig skyldig till (Brottsbalkskommentaren, 24:4 s. 7).

I NJA 1993 s. 128 åberopade modern till en några år gammal pojke nöd eller i varje fall putativ nöd, efter det att hon åtalats för egenmäktighet med barn på den grunden att hon vägrat efterkomma domstolens avgörande om att vårdnaden skulle överflyttas från henne till fadern. Hon bestred ansvar under uppgift att fadern tidigare förgripit sig mot sonen sexuellt och att hon alltså handlat i nöd. Majoriteten i Högsta domstolen dömde henne för egenmäktighet med barn, trots att man inte betvivlade att modern varit övertygad om att sonen varit utsatt för sexuella övergrepp av fadern. Det ankommer på parterna att rätta sig efter det avgörande i vårdnadsfrågan som domstol har träffat. Det kan i princip inte godtas att den förlorande parten gör en egen bedömning av risken för att barnet ska utsättas för övergrepp och med åberopande av nöd handlar i strid med domstolens avgörande. Accepterande av en sådan ordning skulle innebära att lagstiftningen byggde på inbördes oförenliga ståndpunkter. Endast undantagsvis finns situationer, då den som handlar i strid med vårdnadsbeslut efter egen riskbedömning ska anses ha befunnit sig i en nödsituation eller på grund av sin övertygelse härom inte kan dömas för uppsåtligt brott. Så kan vara fallet, om det har framkommit nya betydelsefulla uppgifter som inte varit föremål för bedömning i vårdnads målet. Minoriteten i Högsta domstolen ansåg att åtalet borde ogillas med hänvisning till att modern haft den övertygelsen att sexuella övergrepp förekommit, dvs. att en putativ nödsituation förelegat, och att hennes åtgärd mot bakgrund av denna övertygelse inte bedömdes som oförsvarlig.

Åklagaren har bevisbördan även för att den tilltalades gärning var otillåten. Detta innebär att åklagaren ska bevisa att den tilltalade exempelvis inte handlade i en nödsituation. Att motbevisa en invändning om nöd kan i vissa situationer vara tämligen besvärligt. Vad det är fråga om är ju att bevisa att en viss situation *inte* har förelegat. Finns det inget som stöder påståendet om att det har rört sig om en nödsituation kan en invändning av detta slag dock ofta

lämnas utan avseende. Är förhållandena däremot sådana att det kan ha rört sig om ett handlande i nöd måste motbevisning föras. Åklagarens uppgift blir då att åberopa bevisning av sådan styrka att invändningen framstår som obefogad. Beviskravet är här något lägre än vad som i allmänhet gäller i brottmål (se NJA 2012 s. 45, vari hänvisas till NJA 1990 s. 210).

Min bedömning i skuldfrågan

Jag delar hovrättens uppfattning att det genom DHs egna uppgifter och övrig utredning är styrkt att DH den 28 augusti 2012 som deltagare i en folksamling om cirka 300 demonstranter som stört allmän ordning underlätit att efterkomma polismans för ordningens och säkerhetens upprätthållande meddelad befallning och inträngt på område som blivit för sådant ändamål avspärrat enligt 24 § polislagen (1984:387), genom att klättra upp i ett träd och inte lämna platsen, vilket fått till följd att avverkningsarbetet inom området störts.

DH har visat ohörsamhet mot ordningsmakten och har således begått en straffbelagd gärning enligt 16 kap. 3 § brottsbalken. Jag delar inte DHs uppfattning att en fällande dom innebär en kränkning av hans fria åsiktsbildning enligt 1 kap. 1 § regeringsformen.

Den primära frågan är emellertid om DH ska vara fri från ansvar på grund av att han handlat i nöd och hans handlande inte varit oförsvarligt. Fråga är också om putativ nöd kan ha förelegat.

När det gäller sådana allmänna intressen som naturskydd, vilket är fråga om i detta mål, ankommer det, som Högsta domstolen anfört i NJA 2000 s. 302, i första hand på myndigheter på statlig eller kommunal nivå att avväga dessa intressen gentemot eventuella motstående enskilda eller allmänna intressen och att med tillämpning av gällande lag vidta erforderliga skyddsåtgärder. Som Högsta domstolen också anfört måste utrymmet för enskilda personer att själva göra en sådan intresseavvägning och till skydd för allmänna intressen handla på ett sätt som hindrar utövningen av enskild rätt anses utomordentligt begränsat samt kan, när ett sådant ingripande sker, endast undantagsvis komma i fråga att med stöd tillämpning av 24 kap. 4 § brottsbalken fria från straffansvar pga. nöd.

I dom av den 5 juli 2012 lämnade Mark- och miljööverdomstolen tillstånd till bl.a. täktverksamhet av kalksten och anläggande av transportband och serviceväg på fastigheten Bunge Ducker 1:64 (Ojnareskogen) på norra Gotland. Domen innehöll inga begränsningar i fråga om hur stora arealer skog som fick avverkas på fastigheten för att ge plats åt de anläggningar som var nödvändiga för täktverksamheten. Domstolen förordnade också att tillståndet fick tas i anspråk utan hinder av att domen inte hade vunnit laga kraft. Som hovrätten anfört har områdets värde som naturmiljö beaktats vid

domstolsprövningen. Det ankommer på såväl parter som allmänhet att rätta sig efter domstolsbeslutet. Jag instämmer också i hovrättens slutsats att eftersom Mark- och miljööverdomstolen funnit att intresset av täktverksamheten vägde tyngre än intresset av att bevara skogen kan skogen vid gärningstillfället inte anses ha varit ett av rättsordningen skyddat viktigt intresse i den mening som avses i 24 kap. 4 § brottsbalken, varför någon nödsituation som avses i 24 kap. 4 § brottsbalken inte förelåg vid gärningen.

Jag delar inte DHs uppfattning att hans agerande ligger inom det utrymme där nödrättsbestämmelsen enligt 2000 års fall kan tillämpas. Tvärtom ligger, enligt min uppfattning, här aktuell gärning längre bort från nödrättsbestämmelsens tillämpningsområde än gärningen i 2000 års fall. I sistnämnda fall hade de tilltalade enligt egen utsago hört att ett myndighetsbeslut som skulle hindra avverkningen var nära förestående. Ett sådant beslut meddelades också två dagar efter det att gärningen begicks. I det här aktuella målet förelade länsstyrelsen den 2 september 2012 Nordkalk att avbryta avverkningen eftersom Naturvårdsverket uppgett att Nordkalk endast skulle ha rätt att avverka sju till åtta hektar skog på fastigheten. Efter föreläggandet avbröts arbetena och då hade cirka 15 hektar skog avverkats. I juni 2013 undanröjde Högsta domstolen Mark- och miljööverdomstolens dom i vissa delar och återförvisade målet till Mark- och miljödomstolen för fortsatt handläggning. Mark- och miljödomstolens dom har överklagats till Mark- och miljööverdomstolen som i september 2014 meddelat prövningstillstånd i målet, men inte slutligt avgjort detsamma.

Att DHs handlat på angivet sätt för att hans uppfattning var att den förestående kalktåkten utgjorde ett allvarligt hot mot naturen i det aktuella området liksom att syftet med att underlåta att efterkomma polisens befallning och att tränga in på avspärrat område varit att skapa opinion mot täktverksamheten och förhindra trädfällning innebär enligt min uppfattning inte att gärningen är straffri enligt regleringen om nödrätt i 24 kap. 4 § brottsbalken.

Inte heller kan jag finna att gärningen bör vara straffri på grund av någon annan ansvarsfrihetsgrund.

Enligt min bedömning ska inte heller DH vara fri från ansvar pga. putativ nöd. DH synes snarare ha gjort en annan tolkning av nödbestämmelsens innehåll än missuppfattat de faktiska omständigheterna.

Som hovrätten funnit ska DH således dömas för ohörsamhet mot ordningsmakten.

Påföljdsfrågan

Något om den rättsliga regleringen

Den grundläggande bestämmelsen för bedömningen av brottens straffvärde återfinns i 29 kap. 1 § brottsbalken. Enligt 29 kap. 1 § första stycket brottsbalken ska straff, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Vid bedömningen av straffvärdet ska, enligt paragrafens andra stycke, beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Vid bedömningen av straffvärdet ska hänsyn även tas till försvårande respektive förmildrande omständigheter enligt 29 kap. 2 och 3 §§ brottsbalken. Som förmildrande omständighet vid bedömningen av straffvärdet ska, enligt 29 kap. 3 § första stycket 5 brottsbalken, vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall, särskilt beaktas om gärningen, utan att vara fri från ansvar, är sådan som avses i 24 kap. brottsbalken. Enligt samma paragrafs andra stycke får, om det är påkallat med hänsyn till brottslighetens straffvärde, dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

Bestämmelsen i 29 kap. 6 § brottsbalken om påföljdseftergift fick sin nuvarande lydelse genom påföljdsbestämningsreformen den 1 januari 1989 (prop. 1987/88:120). Avsikten var att användningen av påföljdseftergift skulle öka något i förhållande till tidigare, även om tillämpningen skulle vara restriktiv. Den ökade användningen skulle uppnås genom det förtydligande som hänvisningen till de omständigheter som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken innebär. Påföljdseftergift avsågs främst komma i fråga vid mindre allvarlig brottslighet (se prop. 1987/88:120 s. 97). Borgeke har uttrycket det som att förutsättningarna för påföljdseftergift ökar ju lägre straffvärdet är och att det vid riktigt låga straffvärden inte krävs särskilt mycket av billighetsskäl för att påföljdseftergift ska vara motiverad. Vid högre straffvärden krävs mera av billighetsskäl för att påföljdseftergift ska vara aktuell och vid höga straffvärden kan man, enligt Borgeke, tänka sig påföljdseftergift endast i mycket speciella situationer (Borgeke, Att bestämma påföljd vid brott, 2 uppl., s. 212).

Enligt 29 kap. 6 § brottsbalken kan påföljd efterges, om det med hänsyn till sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken är uppenbart oskäligt att döma till påföljd. Förutsättningarna för påföljdseftergift är alltså knutna till de omständigheter som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken. Sistnämnda paragraf innehåller ett antal omständigheter som rätten utöver brottets straffvärde ska beakta vid påföljdsval och straffmätning (s.k. billighetsskäl). Omständigheterna ska vara hänförliga till gärningsmannens person eller till hans eller hennes handlande efter brottet. Enligt punkten 8, som är mer allmänt hållen än övriga sju punkter, ska rätten i skälig omfattning beakta om någon annan omständighet föreligger som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar. Det ges därmed möjlighet att beakta även andra omständigheter än de som anges i punkterna 1-7. De omständigheter som

omfattas av bestämmelsen i denna del ska även de vara hänförliga till gärningsmannens personliga situation eller ha inträffat efter brottet. De ska i princip vara likvärdiga med och lika tungt vägande som de omständigheter som nämns i punkterna 1–7 (a. prop. s. 89 och Brottbalkskommentaren 29:6 s. 1). Om en sådan omständighet som anges i punkterna 1-8 föreligger får rätten, enligt 29 kap. 5 § andra stycket brottbalken, om särskilda skäl påkallar det döma till lägre straff än som är föreskrivet för brottet.

Förmildrande omständigheter hänförliga till brottet, och som således påverkar straffvärdet i mildrande riktning, ska inte i sig kunna leda till påföljdseftergift (a. prop. s. 60 f.).

I NJA 2000 s. 302, som gällde ansvarsbefrielse pga. nöd, när enskilda personer sökt hindra skogsavverkning på ett område för vilket länsstyrelsen två dagar senare utfärdat ett avverkningsförbud, ansåg ett skiljaktigt justitieråd att påföljden skulle efterges eftersom det framstod som uppenbart oskäligt att utdöma påföljd då det aktuella brottet – egenmäktigt förfarande – bidragit till att förverkliga syftet med naturreservatet.

I NJA 2014 s. 245 har Högsta domstolen slagit fast att meddelande av påföljdseftergift med stöd av 29 kap. 5 § första stycket 8 och 6 § brottbalken bör kunna ses som en mera allmän möjlighet som domstolarna kan använda för att undvika uppenbart oskäliga resultat vid påföljdsbestämningen när inte andra möjligheter står till buds (se också NJA 2012 s. 564, NJA 2013 s. 321 och NJA 2013 s. 1227).

Min bedömning i påföljdsfrågan

Enligt DH vore det uppenbart oskäligt att ådöma honom påföljd med hänsyn till de motiv han haft för sitt handlande.

DHs motiv och avsikter med att inte hörsamma polisens anmaning har enligt hans egna uppgifter varit att förhindra skogsavverkning och därigenom bevara från natursynpunkt värdefull natur och skog samt att väcka opinion mot den förestående kalktåkten.

Vid beaktande av straffvärdet ska den tilltalades syfte och avsikter med brottet beaktas. Motivet bakom en gärning bör i första hand påverka gärningens straffvärde enligt 29 kap. 1-3 §§ brottbalken. Eftersom någon nödsituation inte förelegat är bestämmelsen i 29 kap. 3 § första stycket 5 brottbalken inte tillämplig. Enligt hovrätten motsvarar straffvärdet för brottet ett bötesstraff om 30 dagsböter. Jag instämmer i hovrättens bedömning.

Bestämmelsen om påföljdseftergift ska tillämpas mycket restriktivt. Som anförs ovan ska förmildrande omständigheter vid straffvärdebedömningen inte åberopas till stöd för påföljdseftergift. Vidare är som Högsta domstolen anfört i

NJA 1982 s. 621 det vid straffrättslig bedömning angeläget att det kommer till entydigt uttryck att samhället inte tolererar straffbara handlingar som instrument för politisk opinionsbildning.

Enbart det förhållandet att DHs agerande var av opinionsbildande karaktär och ytterst syftade till att bevara för allmänheten värdefull natur kan inte innebära att det är uppenbart oskäligt att döma honom till påföljd. Detta bör gälla trots att det, som i detta fall, är fråga om ett brott av mindre allvarlig karaktär (jfr NJA 2000 s. 302 och NJA 2013 s. 321). DHs avsikter med brottet är omständigheter som är hänförliga till brottet och som beaktas vid bedömningen av brottets straffvärde. De utgör inte omständigheter knutna till hans person eller till hans handlande efter brottet och bör därför inte kunna föranleda påföljdseftergift enligt 29 kap. 5 och 6 §§ brottsbalken.

Inte heller har DHs agerande fått några omedelbara konsekvenser när det gäller frågan om täktverksamhet av kalksten ska få bedrivas på området (jfr den skiljaktiga meningen i NJA 2000 s. 302), även om Länsstyrelsen en kort tid efter gärningen förbjöd all fortsatt skogsavverkning i Ojnareskogen.

Ohörsamhet mot ordningsmakten är ett brott som ofta begås i samband med en demonstration eller en aktion av liknande slag. Den som i en sådan situation underlåter att åtlyda polismannens befallning torde ofta göra detta för att ytterligare manifesteras sina åsikter och skapa opinion samt ytterst få till stånd en åsyftad förändring. Om påföljd generellt skulle efterges för ohörsamhet mot ordningsmakten i sådana situationer kan befaras att respekten för polisens befallningar och uppmaningar i samband med demonstrationer och aktioner skulle minska och att brottslighet av detta slag skulle öka. Underlåtenheten att följa befallningen utgör en kränkning av den ordning och säkerhet för allmänheten som rättsordningen ska garantera. Att polisens befallning åtlyds samt att polisens avspärrningar respekteras är av vikt för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet.

Enligt min bedömning finns inte några särpräglade omständigheter knutna till DHs person eller till omständigheterna efter brottet som innebär att det framstår som uppenbart oskäligt att ådöma DH 30 dagsböter för att han underlåtit att följa polisens befallning samt inträngt på avspärrat område.

Jag delar således hovrättens bedömning att det inte är uppenbart oskäligt att döma till påföljd och jag motsätter mig därför att påföljdseftergift meddelas med stöd av 29 kap. 5 och 6 §§ brottsbalken.

Inte heller föreligger sådana särskilda skäl som skulle kunna leda till att minimistraffet för brottet ohörsamhet mot ordningsmakten underskrids.

Hovrättens dom bör således fastställas även i påföljdsfrågan.

Prövningstillstånd

Prejudikatdispens

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

Högsta domstolen har i NJA 2000 s. 302 givit vägledande uttalanden kring tillämpligheten av bestämmelsen om nöd i 24 kap. 4 § brottsbalken då allmänna intressen som naturskydd anses hotade. Enligt min uppfattning står mot bakgrund av uttalandena i nyss nämna avgörande helt klart att någon nödsituation inte heller förelegat i här aktuellt mål. En prövning av detta mål skulle därför inte innebära någon precisering av rättsläget. Något som talar för att den praxis som utvecklats efter 2000 års avgörande bör frångås har enligt min mening inte framkommit. Jag har inte heller erfarit att några tillämpningsproblem i praxis förekommer.

Det bör vidare enligt min bedömning, mot bakgrund av bl.a. uttalanden i förarbetena till bestämmelsen om påföljdseftergift (se prop. 1987/88:120 s. 59 f.) framstå som klart att omständigheter hänförliga till brottets straffvärde, såsom avsikter och motiv för brottet, inte är sådana billighetsskäl som kan föranleda påföljdseftergift enligt 29 kap. 5 och 6 §§ brottsbalken. Enligt vad jag erfarit tillämpas inte heller bestämmelserna på något annat sätt än det av lagstiftaren avsedda (se dock Jönköpings tingsrätts dom den 1 oktober 2014 i mål B 2043-14 m.fl., vilken dom dock har överklagats till hovrätten av åklagaren).

Mot denna bakgrund anser jag inte att en prövning av överklagandet vore av vikt för ledning av rättstillämpningen.

Jag anser inte heller att det föreligger några skäl för extraordinär dispens.

Sammanfattningsvis avstyrker jag prövningstillstånd.

Bevisuppgift

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Kerstin Skarp

Hedvig Trost

Kopia till:

Utvecklingscentrum Malmö

Utvecklingscentrum Stockholm

Västerorts åklagarkammare i Stockholm, Lokal åklagare i Visby (AM-192400-12)